

De Heraut

van de

Gereformeerde Kerken in Nederland.

Het auteursrecht van den inhoud van dit blad wordt verzekerd overeenkomstig de wet van 28 Juni 1881 (Staatsblad No. 124.)

Zondag 13 November 1904. No. 1402.

Dit blad wordt geregeld des Vrijdags aan de geboorteden verzonden. Bijdragen van medewerkers, ingezonden stukken en alles wat verder den inhoud van dit blad betreft, te adresseren aan de REDACTIE. Abonnementen en Advertentieën aan de ADMINISTRATIE; Bureau: Warmoesstraat 98, te Amsterdam. Inzendingen, die later dan 1 vóór den Vrijdag 's namiddags te 12 uren worden ontvangen, kunnen voor het nummer van die week niet meer in aanmerking komen.

Abonnementsprijs: franco aan huis, per drie maanden f 1.20, voor het Buitenland per jaar f 6 bij vooruitbetaling. Afzonderlijke nummers aan het Bureau 10 Cent. Abonnementen worden aangenomen door alle Boekhandelaars, Postdirecteuren enz. en aan het Bureau te Amsterdam. Advertentieprijs: van 1 tot 6 regels f 1.20, voor elke regel meer 20 Cent. Aanvragen en vermelding van liefdegaven en Verslagen van Vreemden 12 Ct. p. regel.

Dan de tien geboden.

XXXVII.

HET DERDE GEBOD.

VIII.

Maar zweer: Zoo waarachtig als de HEERE leeft! in waarheid, in recht en in gerechtigheid.

Jeremia 4 : 2a.

Van ons onderzoek naar wat men de positieve zijde noemt van het derde gebod, of m. a. w. naar wat de HEERE ons in dit gebod gebiedt, brengt dit artikel het slot. In een volgende reeks artikelen moet dan onderzocht, wat de HEERE ons in dit derde Zijner geboden verbiedt.

Wij hebben vroeger gezien, hoe het heiligen van Gods Naam, of het met vrees en eerbiedgebruiken van Zijn openbaring tegen de zonde; het opheffen van den Naam tegen het ijdele, ons ten plicht stelt dien Naam in het samenleven met onze medemenschen te verheerlijken en te belijden, maar ook in dat samenleven, onder bepaalde omstandigheden, dien Naam aan te roepen om, het goddelooze te keeren in den heiligen vloek; een beslissing te verkrijgen in het lot; en trouw en waarheid te bevestigen in den eed.

Handelde ons vorig artikel over den heiligen vloek en over het heilige lot, thans rest ons alzoo nog te spreken van den eed.

Eerst dan wat het woord zelf betreft.

In het Oude Testament wordt in het oorspronkelijke taalgebruik voor eed gebruikt dat met het telwoord *seven* saamhangt. Zweren, d. w. z. eed doen beteekent daar dan letterlijk „zich zevenen“.

Een Grieksche schrijver verhaalt, dat de oude Arabieren gewoon waren een verbond te sluiten bij zeven steenen, die met het bloed der zich verbindende partijen bestreken werden. Dit alles nu hangt saam met de heiligheid die men van ouds onder de Semieten aan het getal zeven toekende.

In het Nieuwe Testament wordt gebruikt het gewone woord dat de Grieken voor eed bezigen, en dat dan saamhangt met op of insluiten en dus wijst op de beperking, waardoor men gebonden is om iets te doen, en wel gebonden door de godheid. De dichtende verbeelding der Grieken maakte Horkos — het gewone woord voor eed — tot een persoon, een god, aan wien was opgedragen het straffen van den meeneedige. In het woord ligt dus het begrip van een onschendbaren, heiligen band.

De Romeinen spraken van *iuramentum* of den burgerlijken eed en van sacramentum of den burgerlijken eed en van sacramentum of den burgerlijken eed.

De afleiding van ons „eed“ en ons „zweren“ is volgens de taalgeleerden onzeker. Zooveel is echter wel zeker, dat met ons „eed“ ook saamhangt het Duitse woord „Eidam“ voor schoonzoon, gelijk met ons „zweren“ het woord „zwager“ en het oude woord „zweer“ voor schoonvader, dat onze Statenvertaling nog bezigt in Gen. 38 : 25, in het verhaal van Juda en Thamar, en in Exodus 18 : 6, waar Jethro, Mozes' schoonvader zegt: Ik uw zweer Jethro kom tot u. Dit alles zou dan weer wijzen op het begrip van verbinden en verbond.

Zooveel blijkt dus reeds uit deze woord afleiding, dat de eed, — die altijd en overal voorkomt, door alle eeuwen heen en onder alle volkeren in gebruik is, en daarom dus ook een algemeen menschelijke zede is, — een heilig karakter draagt; dat het doen van een eed een religieuze handeling is, waarbij de mensch, onder aanroeping van de godheid, zich tot iets verbindt.

Komen wij thans van het woord tot de zaak.

En dan kan men den eed omschrijven als een religieuze handeling, waarbij men den alwetenden en heiligen God tot getuige aanroept voor de waarheid van wat men verklaart of belooft.

Ook de eed is, als aanroeping van Gods Naam, dus een bidden en alle zweren is bidden.

In de zoo even gegeven omschrijving ligt reeds de gewone onderscheiding tusschen den eed van getuigenis of den assertorischen eed, en den eed van belofte of den promissorischen eed.

Bij eeden van de eerste soort verbindt men zich om de waarheid te getuigen, d. w. z. niet anders te spreken dan men denkt, en bij eeden van de tweede soort verbindt men zich om trouw te houden wat men belooft.

De eed nu is om de zonde.

In een zondeloze wereld zou hij overbodig, ja ondenkbaar zijn.

Maar het instituut of de instelling van den eed, gelijk wij reeds opmerkten, onder alle volkeren en in alle eeuwen gevonden, is een geschenk van Gods algemeene genade als middel tot stuiting van de zonde. Ingesteld wegens de menschelijke zwakte.

Het is een gebruiken van den Naam Gods, van Zijn openbaring en wel van wat aan alle menschen geopenbaard is, van wat wij zouden willen noemen het natuurlijk godsbesef der menschen, dat God alwetend en almachtig is. De mensch, die een eed doet, verlevendigt daarmee in zijn bewustzijn het besef der twee deugden Gods. Hij wordt zich helder bewust hoe God als de *alwetende* ook weet wat in 's menschen binnenste op dat oogenblik omgaat; er Getuige van is wat hij op dat oogenblik denkt en zegt, en dus ook weet of zijn zeggen in overeenstemming is met zijn denken; zijn woord in overeenstemming met zijn gedachte m. a. w. of hij *waarheid* zegt. En de mensch die 'n eed doet, wordt zich op dat oogenblik ook helder bewust hoe God als de *almachtige* hem zal bijstaan indien hij de waarheid, hem zal straffen indien hij leugen zweert.

Zeer zeker is de eed geen hypothetische zelfvervloeking, d. w. z. hij die een eed zweert, roept daarbij niet Gods vloek over zichzelf in voor het geval, dat hij leugen zweert; maar toch gaat bij alle volkeren met het begrip van den eed de overtuiging gepaard, dat God den meeneedige straft.

In Hebr. 6 : 16 wordt de eed genoemd: „een einde van alle tegenspreking“. Bij zulk een tegenspraak toch staan waarheid en leugen tegenover elkander, en de eed maakt hier dan een einde aan. Want om zekerheid te hebben, dat 'n mensch naar zijn beste weten de waarheid zal zeggen, laat men hem bij den eed de sterkste beweegredenen, die van een onwaarheid zeggen kunnen afhouden, tot zijn bewustzijn komen.

Waar de mensch dus niet door de zonde van nature leugenachtig, dan zou de eed niet noodig wezen. En het doel van den eed is dus om in een zondige wereld, door het aanroepen van Gods Naam, de waarheid te handhaven tegenover de leugen, de met voortdacht uitgesproken onwaarheid, tegenover de zonde, of het *ijdele*.

Is verder de eed een algemeen menschelijke instelling, de woorden waarin een eed werd afgelegd en de gebruiken die daarmee gepaard gaan, verschillen. Deze woorden en gebruiken zijn daarbij, hoewel niet zonder betekenissen, toch bijkomstig. Het wezenlijke van den eed ligt in het aanroepen van Gods Naam ter bevestiging van trouw en waarheid.

Hij, de eed, wij leggen er hier den nadruk op, is een godsdienstige handeling, en alle poging om den eed tot 'n bloot morele handeling, d. w. z. tot een zedelijke handeling tusschen mensch en mensch te maken, of God buiten den eed te sluiten, is dan ook met het wezen van den eed in strijd.

Het zou hier niet ter plaatse zijn, te verhalen van de verschillende woorden waarin, en de verschillende gebruiken waaronder vroeger en later onder de volkeren eeden zijn afgelegd.

Alleen zij er hier aan herinnerd hoe in Israël het: Ik heb mijn hand opgeheven tot den HEERE, ons reeds van Abram vermeld (Gen. 14 : 22), een staande uitdrukking voor zweren is. Naast dit opheffen van de hand ten hemel, vindt men echter ook het leggen van de hand onder de heup, gelijk Eliezer bij Abraham (Gen. 24 : 3, 9) en Jozef bij zijn vader Israël (Gen. 47 : 29) doen.

Later schijnt bij de Joden de gewone vorm van den officieel eed die van adjectief of bezwering te zijn geweest, waarop dan de dus bezworene alleen had te antwoorden met een bevestiging.

In de christelijke wereld der middeleeuwen en ook later nog werd de eene hand gelegd op een evangelieboek, een kruis of ook een reliek.

Dit alles gaf dan aan den eed een zeker confessorische tint; het karakter van het eigenaardig christelijk.

Toch is de eed niet specifiek christelijk, maar ligt op het terrein der gemeene Gratie.

De confessorische, — d. w. z. de aan een bepaalde confessie of belijdenis gebonden eed, — dien men vroeger ook ten onzent kende en dus voor roomschen, protestanten en joden verschillend was, is dan ook terecht vervangen door den algemeen-religieuze eed.

De gewone formule, die echter voor vreemdelingen uiteraard een andere is, de Franschen zeggen alleen: „je jure“, ik zweer, — is ten onzent: „Zoo waarlijk helpe mij God Almachtig!“

Dit „helpe“ schijnt saam te hangen met de bewoordingen van den eed in de Ger-

maansche wereld. De oude Germanen riepen daarbij de hulp van hun god of godin aan opdat hij of zij den naar waarheid zwerende zou bijstaan en den meeneedige niet bijstaan.

In dit „zoo waarlijk helpe mij“, ligt dus, gelijk boven reeds is opgemerkt, allerniast een hypothetische zelfvervloeking.

Het gebruik eindelijk om bij den eed de twee vingers van de rechterhand op te steken, ziet waarschijnlijk op de twee getuigen, die bij een zaak noodig zijn.

Als in het voorbijgaan zij hier nog vermeld, hoe ten onzent in 1798 de publieke eed vervangen werd door een *verklaring*: „Ik verklaar“, „(beloof)“ belooft „dit op mijn burgertrouw“. Daarmee was de eed toen uit het staatsleven verdwenen. Dan, reeds in 1803 is hij met de oude formule weer hersteld.

De vereischen voor den eed vindt men gewoonlijk in Jeremia 4 : 2a. Maar zweer: zoo waarachtig als de HEERE leeft! in waarheid, in recht en in gerechtigheid. De naaste bedoeling van dit woord is een vermaning aan Israël, om weder te keeren tot Jehovah en wel door weg te doen de gruwelen der afgodische practijken en in oprechtheid Hem alleen te dienen, waarbij dan het „zweren“ als een deel voor het geheel wordt genomen, en dus op heel het religieuze leven ziet. Zulk aanduiden van heel de religie onder „zweren“, vindt men b.v. ook bij Zefanja 1 : 5: „en die zich nederbuigende zweren bij den Heere en zweren bij Malcham.“

Voor al onder invloed van de Latijnsche bijbelvertaling: „in veritate et in iudicio et in iustitia“ heeft men echter in de Christelijke zedeleer op deze plaats de drie noodzakelijke voorwaarden of wat een rechten eed behelst, moet, gevonden, en zoo opgevat zijn dit ook werkelijk de drie vereischen voor een eed.

Want onder het „in veritate“ of in *waarheid* verstaat men dan de z.g. zedelijke waarheid, d. w. z. dat men niet anders spreekt dan men denkt. Het uitwendige woord is dan in overeenstemming met de innerlijke overtuiging van hem die zweert; of, bij den eed van *belofte*, zijn oprechte bedoeling en ernstig voornemen.

Onder het „in iudicio“ verstaat men, dat er *voortdurend onderscheid* zij, bij hem die een eed aflegt, en hij dus versta de heiligheid en de beteekenis van den eed.

Eindelijk verstaat men onder het „in iustitia“, dat het object, het voorwerp of de zaak waartoe de eed gaat, *rechtvaardig* zij, en dus niet ongodsdienstig of onzedelijk.

Dus stelde men op het voetspoor van Hieronymus in de Christelijke zedeleer de drie vereischen voor een rechten eed; ook de groote kerkleeraar Thomas van Aquino nam dit in zijn zedeleer zoo over, en onze oude Gereformeerde moralisten zijn hem hierin gevolgd.

Een vraag, die hier bij de bespreking van den eed beantwoording eischt, is, of het den Christen geoorloofd is een eed te doen.

Naar men weet zijn er geweest en zijn er nog Christenen, die deze vraag ontkennend beantwoorden. Zoo enkele kerkvaders, en later de Waldenzen, de Wederdoopers of Anabaptisten, de volgers van Menno Simons of de Mennisten en de Kwakers.

Heel de bespreking van het verzet tegen den eed, van niet-Christelijke of ongelovige zijde, moet thans nog blijven rusten, en kan eerst bij de behandeling van de *negatieve* zijde van het derde gebod onder de oogen gezien.

Wat nu de Christenen betreft, is het een feit, dat in de eerste tijden althans de eed voor de Overheid, bij hen niet gebruikelijk was. Onder elkander hadden zij den eed niet noodig; de heidense eeden te doen was hun onmogelijk, en zij vatten het woord des Heeren: *Zweert ganschelijk niet*, letterlijk op. Werd het doen van den eed dan ook door enkele kerkvaders, gelijk zoo straks is gezegd, voor ongeoorloofd gehouden, anderen waren daarentegen van een andere gedachte. Zoo b.v. de groote kerkvader Augustinus, wiens invloed op de Christelijke leer zoo verstrekkend is geweest. Terecht merkte Augustinus op, dat indien zweren zonde ware, in het Oude Testament niet zou zijn gezegd: „Gij zult den eed niet breken, maar gij zult den Heere uwe eeden houden.“

Want, zegt Augustinus, zonde kan ons toch niet geboden worden. Metterdaad gaat het derde gebod: Gij zult den naam des HEEREN uws Gods niet ijdelijk gebruiken; want de HEERE zal niet onschuldig houden, die Zijn Naam ijdelijk gebruikt, allereerst tegen den *valschen* eed. In Leviticus 19 : 12 vinden wij dan ook: En gij zult niet valsche-lijk bij Mijnen Naam zweren, want gij

zoudt den Naam uws Gods ontheiligen: Ik ben de HEERE!

Het verzet tegen den eed is na Augustinus in de kerk van Christus dan ook opgegeven en eerst in later eeuwen bij de hierboven genoemde christenen weer opgekomen.

Met de roomschen en de lutherschen houden ook wij gereformeerden, dat de eed onder zekere omstandigheden geoorloofd is.

Wij gereformeerden belijden op dit stuk, dat het godzaliglijk bij den Naam van God een eed zweren geoorloofd is „als het de Overheid van hare onderdanen of anderszins ook de nood vordert, om trouw en waarheid daardoor te bevestigen en dat tot Gods eere en des naasten heil; want zulk eedzweren is in Gods Woord gegrond en daarom ook van de heiligen in het Oude en Nieuwe Testament recht gebruikt.“ (H. C. antw. 101)

Met opzet cursiveerden wij in dit antwoord het woord *heil*.

Wij vestigen hier bijzonder de aandacht op.

In de gewone uitgave van onzen Heidelbergse Catechismus staat niet *heil*, maar *zaligheid*. Hoe men nu een eed kan zweren tot „des naasten zaligheid“, is, om het op zijn zachtst uit te drukken, minder duidelijk. De opstellers hebben dit dan ook allerniast bedoeld, maar dachten eenvoudig aan heil of redding, en hoe men nu een eed kan zweren „tot des naasten heil“, laat zich volkomen begrijpen. In de editie, welke voor eenige jaren van onze Formulieren van Eenigheid, door Dr. F. L. Rutgers onder medewerking van Dr. H. Bavinck en Dr. A. Kuyper is bezorgd, is het woord *zaligheid* in antwoord 101 van den Heidelbergse Catechismus dan ook vervangen door *heil*. Aan den voet der pagina is deze noot geplaatst: „De oude tekst heeft hier *zaligheid* (Duitsch *heil*, Latijn *salus*), niet in den zin waarin dit woord thans gebruikelijk is, maar in de beteekenis van *heil*, en daarom moest het, ter voorkoming van misverstand, door dit woord vervangen worden.“

Wij zouden hier niet zoo lang bij stilstaan, indien wij niet overtuigd waren van de noodzakelijkheid, hier de aandacht op te vestigen.

Een eed zweren tot des naasten „zaligheid“, geeft bij de onder ons gangbare opvatting van „zaligheid“, bij de beteekenis die wij aan dit woord hechten, eenvoudig geen zin.

Voor al bij de behandeling van den Catechismus naar de uitgave waarin nog altijd „zaligheid“ staat, dient men dan ook te zeggen, dat hier niet anders bedoeld wordt dan *heil*.

Keeren wij thans, na deze noodige uitweiding, terug tot het verzet van sommige Christenen tegen den eed.

Voor hun beweren nu, dat alle zweren onder de Nieuw Testamentische beoelening ongeoorloofd is, beriepen en beroepen zij zich, zoo men weet, op twee bijbelplaatsen en wel op Matth. 5 : 33—37: „Wederom hebt gij gehoord, dat door de ouden gezegd is: Gij zult den eed niet breken, maar gij zult den Heere uwe eeden houden; maar Ik zeg u: Zweert ganschelijk niet, noch bij den hemel omdat hij is de troon Gods; noch bij de aarde, omdat zij is de voetbank Zijner voeten; noch bij Jeruzalem, omdat zij is de stad des grooten Konings; noch bij uw hoofd zult gij zweren, omdat gij niet een haar kunt wit of zwart maken; maar laat zijn uw woord ja, ja; neen, neen; wat boven deze is, dat is uit den boze.“ — en op Jacobus 5 : 12: „Doch vóór alle dingen, mijne broeders! zweert niet bij den hemel, noch bij de aarde, noch eenigen anderen eed; maar uw ja zij ja, en neen neen; opdat gij in geen oordeel valt.“

Indien nu deze twee plaatsen werkelijk leerden, dat de eed volstrekt ongeoorloofd en dus zondig is, moet men komen tot gevolgtrekkingen die voor ieder Christen ongerijmd zijn.

Immers talrijk zijn de eeden die de heilige apostel Paulus in zijn brieven aan zijn lezers doet. Meer dan eens roept hij God aan tot getuige. In 2 Korinthe 1 : 2 b.v. schrijft hij: Doch ik aanroep God tot een getuige over mijne ziel, dat ik om u te sparen, nog te Korinthe niet gekomen ben,“ waarbij onze statenvertaling aantekent: „n.l. dat Hij mij straffe zoo ik de waarheid niet zeg. Een rechte wijze van een waren eed.“

Ware de eed dus zondig, dan zou de heilige apostel hier telkens, vlak tegen het woord van Jesus in, zich opzettelijk aan een zonde schuldig maken.

Maar ook zou de Heere Jesus dan zijn eigen woord in tegenspraak zijn geweest, want het: „voorwaar, voorwaar ik zeg u!“ dat naar het vierde Evangelie zoo dikwijls van zijn lippen kwam, gaat boven

een eenvoudig „ja“, boven een bloote verzekering uit. Menno Simons kende daarvan dan ook het karakter van 'n eed toe, en schreef in zijn Fundament-boek, dat Christus zijn dierbare en onfeilbare woorden voor Nikodemus met een dubbelen eed heeft bevestigd (Joh. 3 : 5). Bovendien heeft de Heere Jesus, toen hij op de adjudatie of bezwering van den hogepriester: „Ik bezweer u bij den levenden God, dat gij ons zegt, of gij zijt de Christus de Zoon van God,“ (Math. 26 : 63) inging, een eed afgelegd en wel door te antwoorden: „Gij hebt het gezegd.“ Zulk een bevestiging van de bezwering toch was toen de gewone formule bij een gerechtelijken eed.

Maar ook zou de engel op Patmos een zonde hebben begaan, toen hij door Johannes geschoond, „zwoer bij Dien, die leeft in alle eeuwigheid“ (Openbaring 10 : 6).

En ten slotte, indien de twee bovengenoemde plaatsen werkelijk leerden, dat zweren zonde is, dan zou men tot de gevolgtrekking moeten komen, dat God zelf ons is voorgegaan in wat zonde is.

Immers de Schrift spreekt ons ook op meer dan één plaats van den eed Gods. Tot Abraham zegt de Engel des Heeren: Ik zweer bij Mijzelven, spreekt de HEERE. (Gen. 22 : 16). In den 110en psalm zingt David: de Heere heeft gezwoeren, en het zal Hem niet berouwen: Gij zijt Priester in eeuwigheid naar de ordening van Melchizedek. En in Hebr. 6 : 13—18 wordt de eed Gods zelfs in verband gebracht met den eed der menschen. Uit dit alles blijkt, dat in Matth. 5 en Jacobus 5 onmogelijk kan zijn bedoeld, dat de eed volstrekt verwerpelijk is.

Maar niet slechts indirect, ook rechtstreeks is te bewijzen, dat op deze twee plaatsen de eed niet absoluut wordt veroordeeld.

Wat Matth. 5 : 33—37 betreft, spreekt de Heere Jesus hier in de bergrede tot zijn discipelen.

Hij gaat daarbij uit van het derde gebod, dat, gelijk wij zagen, naar Leviticus 19 : 22: En gij zult niet valsche-lijk bij Mijnen Naam zweren, want gij zoudt den Naam uws Gods ontheiligen, — allereerst den meeneed verbieden.

Met zijn „er is door de ouden gezegd“, gaat Jesus in zijn bergrede in tegen de wetsinterpretatie der Joden. Deze keurden nu wel den meeneed af, maar maakten onderscheid tusschen verbindende en niet-verbindende eeden. Tot de laatste behoorden dan die eeden, waarbij God althans niet onmiddellijk werd aangeroepen, en die men dan deed bij den hemel, bij de aarde, bij Jeruzalem of bij zijn hoofd.

Heel deze spitsvondige onderscheiding nu keurt Jesus af.

Toch ligt in het: *zweert ganschelijk niet* van Matth. 5 : 34, zeker nog meer.

Jesus spreekt hier tot zijn discipelen. Onder hen moest zweren onnoodig zijn. De gerechtigheid van het Koninkrijk is van dien aard, dat er boven het bevestigend „ja“ en het ontkennend „neen“, niets meer noodig is. Wat boven deze n.l. dit ja of neen, is, dat is uit den boze (vs. 37). D. w. z. dat menschen niet genoeg hebben aan elkaanders „ja“ of „neen“ is uit de onwaarachtigheid, uit de zonde der menschen.

Maar om nu Jesus woord uit de bergrede goed te verstaan, moet men het leggen naast dat andere woord: Maar Ik zeg u, dat gij den boze niet wederstaat; maar zoo wie u op de rechterwang slaat, keert hem ook de andere toe. (vs. 39).

Evenmin nu als in dit laatste vers alle weerstand bieden volstrekt verboden wordt, evenmin in vs. 34 alle eedzweren.

Maar de zaak staat zoo, dat naar de gerechtigheid van het Koninkrijk een discipel van Jesus niet om zichzelf, om zijn eigen lieve ik, maar alleen om te handhaven het recht en daarmee de eere Gods en het heil van „zijn naasten“, mag weerstand bieden aan het onrecht en mag zweren een eed.

En wat nu Jacobus 5 : 12 betreft, zoo richt de heilige schrijver zich hier tegen het lichtvaardig zweren dat een „on-zede“ was bij de Joden-christenen in de Verstrooiing, aan welke hij schrijft. Hij acht voor deren misstand een ernstig vermaan zoo noodig, dat hij schrijft „vóór alle dingen.“

En zoo blijkt ons dan, dat het met vrees en eerbied aanroepen van Gods Naam den christen in deze zondige wereld alleszins geoorloofd is.

En dat niet alleen bij den eed van *getuigenis*, maar ook bij den eed van *belofte*. Want wel zijn er zedeleeraars geweest, en zijn er nog, die op het voetspoor van de Socinianen althans den eed van *belofte* afkeurden, omdat deze over toekomstige dingen gaat, die niet in onze macht zouden staan; maar hierop zij geantwoord, dat men